

TEXNOLOGIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI

Toshkent viloyati Yangiyo`l shahar 11-imkoniyati cheklangan bolalar uchun

Ixtisoslashtirilgan yordamchi maktab Texnologiya fani o`qituvchisi

Buranbayeva Barno Egamberganova

Annotatsiya: Maqolada umumiy o`rta ta`lim muassasalarida texnologiya darslarini didaktik tamoyillarga asoslanib o`qitishning mazmuni yoritilgan. O`quvchilarni aqliy va jismoniy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiluvchi usullar, u bilan hamkorlik qilish, uni o`qish va o`rganishga yo`naltirish, o`quvchi shaxsi faoliyatini to`g`ri tashkil etish borasida so`z yuritilgan.

Kalit so`zlar: Didaktik tamoyillar, onglilik va faollik, tizimlilik va izchillik, nazariya bilan amaliyotni birligi, ko`rsatmalilik tamoyili, pedagogik faoliyat, o`zaro muloqot.

Abstract: The article describes the content of teaching technology lessons in general secondary education based on didactic principles. It discusses ways to develop students mentally and physically, how to work with them, how to focus on reading and learning, and how to organize students' personal activities.

Keywords: Didactic principles, consciousness and activity, systematization and consistency, unity of theory and practice, the principle of demonstration, pedagogical activity, interaction.

KIRISH Ma'lumki, har qanday fanni rivojlantirish didaktik tamoyillarga pedagogik texnologiyalarga asoslangan bo`lib, o`quvchi shaxsini tarbiyalashga yo`naltirilmog`i lozim. Pedagogik texnologiya nazariyasining markazida ta`lim jarayonining rahbari, ayni vaqtda, ushbu jarayonning ham sub`yekti, ham ob`yekti bo`lgan o`qituvchi va o`quvchilar turadilar. Shunday ekan, ushbu sub`yektlar o`rtasidagi o`zaro hamkorlik, o`zaro muloqot, ularning bir-birlariga nisbatan ko`rsatadigan aks ta`sirlari eng zamonaviy talablarga javob bera olishi zarur. Buning

uchun o'qituvchi, eng avvalo, ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga nisbatan qo'yiluvchi talablar, ta'limni tashkil etish va boshqarish tamoyillari, yo'llari, o'quvchini aqliy va jismoniy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiluvchi usullar, u bilan hamkorlik qilish, uni o'qish va o'rganishga yo'naltirish, o'quvchi shaxsi faoliyatini to'g'ri tashkil etish, ular bilan muloqotga kirishish, pedagogik faoliyatni tashkil etish jarayonida yuzaga keluvchi muammo va kelishmovchiliklarni birgalikda bartaraf etish, auditoriyada ijodiy, ishchanlik muhitini hosil qilish, o'quvchi faoliyatini aniq va to'g'ri baholashga imkon beruvchi metodlar bilan qurollangan bo'lishi lozim. ASOSIY QISM Texnologiya fanini o'qitishning didaktik tamoyillari va ularning mohiyatini bilish mazkur jarayon borasida aniq tasavvurga ega bo'lishimizga imkon yaratadi. Shu bois biz quyida fanning asosiy didaktik tamoyillari va ularning mohiyati xususida so'z yuritmoqchimiz. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida texnologiya fani quyidagi tamoyillarga asoslanib o'qitiladi. Texnologiya darslarini onglilik va faollik tamoyili asosida o'qitish - o'quvchilarda ilmiy bilimlarni hamda ularni amalda qo'llash metodlarini ongli va faol egallab oladigan, ularda ijodiy tashabbuskorlik va o'quv faoliyatida mustaqillik, tafakkur, nutqi rivojlanadigan bo'ladi. O'qitishdagi onglilik tamoyili o'quvchilardagi ta'lim jarayonining aniq maqsadlarini tushunish, o'rganilayotgan dalil, hodisa, jarayonlar va ular o'rtasidagi bog'lanishni tushungan holda o'zlashtirib olish, o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatda qo'llay bilish kabi me'yorlarni anglatadi. O'quvchilardagi mavjud bilim va ko'nikmalariga tayanib, obrazli taqqoslash usulidan foydalanib, har bir so'z va gapning tom ma'nosini ochib berish qoidasi. O'quvchilarning o'zaro o'qitish kuchidan unumli foydalanib, qo'yilgan savollarga jamoa bo'lib javob topish qoidasi. O'quv fanini hech qachon dars markaziga qo'ymay, dars markazida doimo o'quvchi turishini, uning shaxsi shakllanayotganini bilgan holda talabaga ta'limiy ta'sir o'tkazish qoidasi. O'qitish jarayoni yanada muvaffaqiyatli o'tishi uchun, har bir tushuncha berilganidan keyin, uni bir necha misollar bilan mustahkamlash qoidasi. Hech qachon o'qituvchi aytganlarini qaytarish, birovlardan ko'chirish va aytib turish hollariga yo'l

qo‘ymaslik bilan, o‘quvchi talabalarni mustaqil fikrlashga va harakat qilishga o‘rgatish qoidasi. Berilayotgan bilimni har tomonlama tahlil qilib berish yo‘li bilan bolalarda ijodiy tafakkurni rivojlantirish qoidasi. Texnologiya darslarida ilmiylik va tizimlilik tamoyili - o‘quvchilarga o‘rgatish uchun ilmiy jihatdan asoslangan, amalda sinab ko‘rilgan ma‘lumotlar berilishini talab etadi. Ularni tanlab olishda fan va texnikaning eng so‘nggi yutuqlari va kashfiyotlaridan foydalanish kerak. Ilmiy bilimlarni egallash jarayonida o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarash, tafakkur rivojlanadi. Har bir darsda o‘qitiladigan o‘quv materialining ilmiy mazmuni keng va chuqur bo‘lishi o‘quvchida nafaqat bilim, balki tafakkur hosil qilishi hamda uning ijodiy qobiliyatini shakllantirishi kerak. Buning uchun esa o‘qituvchi o‘z ilmiy saviyasini izchil ravishda oshirib borishi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, kashfiyotlar va ilmiy yangiliklardan xabardor bo‘lishi lozim [1-30]. O‘quvchi o‘rganayotgan bilimlar, albatta nazariy tasdiqlangan va amalda sinalgan bo‘lishi kerak. Tizimlilik va izchillik tamoyili asosida o‘qitish o‘qitishni shunday tashkil etishni talab etadiki, bunda o‘quv fanlarini o‘qitish qat’iy mantiqiy tartibda olib boriladi. O‘quvchilar bilim ko‘nikma va malakalarini izchillik bilan egallab boradilar va ayni paytda amaliy vazifalarni hal qilish uchun ulardan foydalanishni o‘rganadilar. Tizimlilik va izchillik tamoyili pedagogik jarayonning hamma bo‘g‘inlarida amalga oshiriladi. Uning talablari darsliklar va dasturlarni tuzishda o‘z aksini topadi. O‘quv materialini to‘g‘ri taqsimlash ya’ni oddiydan murakkabga, oddiy operatsiyalardan qiyinroq operatsiyalarni bajarishga o‘tishni talab qiladi. Pedagogik amaliyotda bu tamoyilning ishlashi quyidagi qoidalar orqali amalga oshiriladi. 1. O‘quvchilar tomonidan bilimlar tizimi to‘liq o‘zlashtirib olinishi uchun beriladigan bilimlarni mantiqiy tugallangan bilim bo‘laklariga ajratib o‘qitish. 2. Mazmunini to‘liq ochib berishga ko‘zingiz yetmagan biron bir savol va muammoni dars rejasiga kiritmaslik. 3. Mantiqiylikni hech qachon buzmaslik, buzilgan taqdirda o‘zlashtirilmaslikning oldini olish uchun uni darrov bartaraf etishlik. 4. O‘quv fani - katta bir fanning kichraytirilgan modeli ekanini tushuntirib, fanlararo bog‘liqlikni ko‘rsatib berishlik. 5. Nazariy bilimlarning o‘zlashtirilishi to‘g‘ri ketayotganini

doimo tekshirib borishlik: o‘rganilayotgan ob‘yekt, predmeti, nazariy asoslari, asosiy tushunchalari, nazariyasi va uning qo‘lanishi chegaralarini doimo eslatib, ularning bajarilishini tekshirish. 6. Doimo esda tutish lozimki, kunda eshitib, go‘yoki yaxshi bilgan narsani tushuntirib, ilmiy asoslab berish qiyin bo‘ladi. Shuning uchun bolalardagi avvalgi bilimlari va mantiq usullaridan doimo foydalanish zarurligi. 7. Boshlang‘ich, umumta‘lim va oliy ta‘lim bosqichlaridagi bilim mazmuni va uni berish usullari orasidagi muvofiqlikni saqlash. 8. O‘qitishning ilg‘or usullaridan doimo foydalanish. 9. O‘qitishda tizimlilikni va muntazamlilikni saqlash uchun, avval o‘tilgan bilimlarni doimo qaytarib turish. 10. O‘tgan bilimlarni qaytarish usulidan, faqat dars boshida va uni yakunlayotganda foydalanib qolmay, har bir bilimni tushuntirilayotganda ham undan foydalanish. 11. O‘tgan bilimlar bilan tez kirishib ketuvchi yangi gaplardan boshqa yangi fikrlarni bildirmaslik. 12. O‘quvchilar til savodxonligini faqat til o‘qituvchilari kuzatib boribgina qolmay, barcha o‘qituvchilar ham bu ishni bajarishlari lozimligi. 13. Sabr va chidam bilan hamda uzluksiz ravishda bolalarni mustaqil fikr yuritishga va bilimlarni mehnat qilib topishga o‘rgatish. 14. Bolalarga o‘qishning istiqbolini doimo eslatib turish. 15. Har bir bo‘lim oxirida, albatta, umumlashtiruvchi mashg‘ulotlarni amalga oshirish. 16. Bolalar javobida uchrab turadigan xatolarni doimo tuzatib borish. 17. Charchab qolgan bolalar faoliyatini hech qachon sun‘iy ravishda faollashtirishga harakat qilmaslik, faollashtirishda bolalar jismoniy va aqliy imkoniyatidan kelib chiqish. 18. Bolalardan egallagan bilimiga ko‘nikma va malaka hosil qilishni talab qilish. 19. Esda saqlash lozimki, majmuaga tushgan bilim esdan chiqmaydi. Esdan chiqib qolsa, majmua orqali uni darrov esga tushirish oson. 20. Ya.A.Komenskiyning - hamma narsa uzluksiz ketma-ketlikda olib borilishi kerak, bugungi aytganlaringiz kechagisini mustahkamlashi va ertangi aytganingizga yo‘l ochib berishi kerak degan nasihatini unutmazlik qoidasi. Izchillik tamoyili - elementar didaktika qoidalariga amal qilishni talab etadi: Oddiydan murakkabga, ma‘lumdan no‘malumga. Mavzularni o‘tishda yoki texnologik muammolarni yechishda o‘qituvchi darsni shunday rejalashtirishi kerakki, o‘quvchilarga tushunarli bo‘lsin. Bunda

o'quvchilarni yosh va individual xususiyatlari hisobga olinishi kerak. Texnologiya darslarida nazariya bilan amaliyot birligi tamoyili asosida tashkil etish - ilmiy bilimlar kishilarning ishlab chiqarish faoliyati ehtiyojlari asosida paydo bo'lib, ana shu faoliyatga xizmat qilganligi va hayot bilan bog'langanligi sababli, bu bilimlarni egallash uchun ularni mazmunan o'zlashtirish va amalda qo'llash lozim. O'quvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash nazariy bilimlarni egallash jarayonidan boshlanadi. Keyinchalik u tajriba va amaliy mashg'ulotlarda davom ettiriladi. Bu mashg'ulotlarda o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida tajriba sharoitida olingan bilimlarini tekshiradilar, mustahkamlaydilar, chuqurlashtiradilar. Ularni amalda qo'llanish ko'nikma va malakalarini hosil qiladilar. Nazariya bilan amaliyot birligini bog'lashning har xil shakllari mavjuddir: - har qanday bilimning to'g'riligi amaliyotda sinalib, tasdiqlanadi; - amaliyot - haqiqat mezoni, bilishning manbai va tadqiqot natijalarining qo'llanish ko'lami; - to'g'ri tashkil qilingan ta'lim-tarbiya hayotdan kelib chiqadi; - ta'lim-tarbiyaning samaradorligi uning amaliyot bilan qanchalik bog'liqligi bilan belgilanadi; - bilim berishning samaradorligi. uning politexnik ta'lim bilan bog'liqligi bilan belgilanadi; XULOSA Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida didaktika nazariyasida bilim tushunchasi quyidagi ikki xil ma'noda izohlanadi: a) o'quvchilar o'zlashtirishi lozim bo'lgan bilimlar; b) ular tomonidan o'zlashtirilib, amaliy faoliyat jarayonida qo'llaniladigan, shaxsiy tajribaga aylangan bilimlar. Bilimlar faoliyat yuritish jarayonidagina mustahkamlanadi, shu sababli o'quvchilarda nazariy bilimlarni amalda qo'llay olish iqtidorini tarbiyalash lozim. Amaliyotdagi tatbiqiga ega bo'lmagan bilimlar tez orada unutiladi. Texnologiya fanining didaktik tamoyillari, ya'ni dastlabki qoidalari ana shulardan iborat. Ularga amal qilingan holda pedagogik faoliyatni tashkil etish o'qituvchining pedagogik mahoratini oshirib borishi, o'quvchilarning aqliy va axloqiy sifatlarni egallashlari, shuningdek, ularda shaxsiy tajribalarning hosil bo'lishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rasulova Z.D. (2020). Pedagogical peculiarities of developing socio-perceptive competence in learners. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*. 8:1, pp. 30-34.
2. Расулова З.Д. (2020). Дидактические основы развития у будущих учителей креативного мышления. *European science*, vol. 51, no. 2-2, pp. 65-68.
3. Расулова З.Д. (2018). Значения обучающих технологий направленной личности на уроках трудового обучения. *Ученые XXI века*, Т. 47, № 12, С. 34-35.
4. Rasulova Z.D. (2020). Conditions and opportunities of organizing independent creative works of students of the direction Technology in Higher Education. *International Journal of Scientific and Technology Research*. 9:3, pp. 2552-2155.
5. Кулиева Ш.Х., Расулова З.Д. (2016). Формирование профессионально-педагогической компетентности будущих специалистов на основе информационных технологий. *Молодой учёный*, №8 (112), С. 977-978.